

De politieke agenda van paars

Annemiek Wortman bespreekt:
Andries Hoogerwerf, *Politiek als evenwichtskunst; dilemma's rond overheid en markt*, Alphen aan den Rijn: Uitgeverij Samsom H.D. Tjeenk Willink, 1995.

In de sobere jaren van de wederopbouw gingen de politieke discussies over vraagstukken van solidariteit en gelijkheid. Samen gingen wij aan het werk om de Nederlandse (verzorgings-)staat op te bouwen, en eenieder was voor vaders Drees gelijk. In de roerige periode die daarop volgde, de kabinetten Cals en Den

Uyl, kwam met provo en kabouters ook het dilemma van de democratie op de politieke agenda. In de jaren tachtig en negentig, kortweg de periode Lubbers, was het debat toegespitst op doelmatigheid en bezuinigingen.

De stellingname van Wim Kok in de regeringsverklaring van het paarse kabinet, luidt als volgt:

Het kabinet kiest voor een balans tussen economische dynamiek en sociale bescherming; een balans tussen het stimuleren van individuele verantwoordelijkheid van burgers en gemeenschapszin, samenhang, cohesie; een balans tussen economische modernisering en ecologische duurzaamheid.

Dat is precies zoals Andries Hoogerwerf het graag hoort. Het mooie schuilt in het woord balans. Waar het Hoogerwerf om gaat is een evenwichtige verdeling van aandacht voor verschillende waarden in de politiek. In *Politiek als evenwichtskunst* maakt Hoogerwerf een analyse van de naoorlogse politieke agenda, waarbij hij tot de conclusie komt dat een echt mooi evenwicht in de politieke praktijk maar zelden voorkomt. Kennelijk zijn bepaalde politieke dilemma's en waarden op bepaalde momenten in de mode.

Ondanks de evenwichtige regeringsverklaring van Kok, slaagt ook het paarse kabinet er niet in

B O E K E N

om aan de verschillende politieke dilemma's evenveel aandacht te geven. Hoogerwerf:

In de jaren tachtig en negentig van deze eeuw komt het politieke verval tot uiting in een verminderde aandacht voor de politieke waarden van de overheidstaak, de democratie, de gelijkheid, de solidariteit, het idealisme, de aanvaardbaarheid van het beleid en de maatschappelijke vernieuwing.

Volgens Hoogerwerf staat het marktdenken voor het kabinet-Kok nog steeds centraal. Schaart Hoogerwerf zich nu in de rij van critici die in het beleid van het paarse kabinet vooral de liberale agenda van Bolkestein herkennen? Hoogerwerf onderscheidt een eenzijdige aandacht voor de markt in het politieke debat. Het marktdenken uit zich in het geloof dat de markt in zijn algemeenheid beter functioneert dan de overheid en in het aandeel van door de markt geïnspireerde metaforen in het politieke debat.

Verklaringen voor de opkomst van het marktdenken zijn: de stagnatie van de economische groei en de hoge werkloosheid, die het terugdringen van het financieringstekort en het doelmatiger besturen van de overheid prominent op de Nederlandse politieke agenda plaatsten. Het is bovendien cruciaal dat na een periode van kabinetten met christen-democraten en sociaal-democraten, in 1978 met het eerste kabinet-Van Agt een periode van christen-democratische en liberale signatuur aanbrak. Hoogerwerf is dan ook duidelijk teleurgesteld in de sociaal-democraten: 'de PvdA (heeft) zich grotendeels

aan het streven naar minder overheid en meer markt aangepast.'

Volgens Hoogerwerf is de werkelijkheid genuanceerder dan het marktdenken toelaat. 'De staat faalt niet over de hele linie en niet per se meer dan het bedrijfsleven en het particulier initiatief.' Na een beschouwing over het onderscheid en de samenhang tussen de overheid, de markt en het maatschappelijk middenveld, komt Hoogerwerf tot de conclusie dat het de burgers helemaal niets kan schelen wie welke taak uitvoert. Zolang tenminste het beleid doeltreffend, doelmatig en aanvaardbaar wordt gevoerd. Sommige taken kunnen het beste door de overheid worden aangepakt, terwijl andere zaken beter aan de markt of het middenveld kunnen worden overgelaten. Uiteindelijk gaat het om de uitkomsten van het beleid. Daarmee relativereert Hoogerwerf allerlei discussies over het primaat van de politiek en de merites van de markt.

Waan van de dag

Hoogerwerf laat het niet bij kritiek, maar doet vervolgens ook aanbevelingen om de politiek meer in balans te brengen. Hij helpt ons met het werpen van een wijde blik op de politieke agenda. Daartoe zet hij zeven dilemma's in de Nederlandse politiek overzichtelijk op een rij. Achtereenvolgens komen het dilemma van de staat, de macht, de verdeling, de integratie, de informatie, het beleid en de verandering aan de orde. *Politiek als evenwichtskunst*, dat een uitbreiding is van de rede die Hoogerwerf uitsprak bij zijn vertrek als hoogleraar be-

stuurskunde aan de Universiteit Twente, is daarmee een echt afscheidsboek geworden. De resultante van een lange wetenschappelijke carrière, in de vorm van een veelomvattend boek over politiek in Nederland.

Hoogerwerf erkent dat zijn opsomming van dilemma's niet volledig is. Hij erkent ook dat zijn indeling van waarden duidelijke overeenkomsten vertoont met de veel gebruikte links-rechts verdeling in de politiek. Dit weerhoudt hem echter niet van het uitgebreid beschrijven van de naoorlogse politieke agenda aan de hand van de zeven dilemma's. Steeds wordt elk dilemma in twee hoofdstukken besproken. Een veelheid van invalshoeken en onderwerpen komt aan de orde.

Zo begint het eerste hoofdstuk over het dilemma van de staat helemaal bij het begin: de geboorte van de staat. In sneltreinvaart wisselen de historische, politiek theoretische en empirische benaderingen elkaar af. Wij lezen hoe Paulus tweeduizend jaar geleden al het dubbele karakter van de overheid onderkende:

'Wilt gij zonder vrees voor de overheid zijn? Doe het goede en gij zult haar lof ontvangen... Maar indien gij kwaad doet, wees dan bevreesd, want zij draagt het zwaard niet tevergeefs...'

Binnen enkele pagina's worden Plato, Aristoteles, Rousseau en Engels behandeld, om dan snel door te stoten naar de uitbreiding van het aantal kiesgerechtigden in percentages en de sociale en professionele samenstelling van het Nederlandse parlement. Op zich-

B O E K E N

zelf interessante gedachten en observaties komen niet altijd goed uit de verf in de poging van de auteur zo volledig mogelijk te zijn.

Het verwijt van Hoogerwerf aan politieke partijen, wetenschappers, journalisten en anderen luidt dat zij zich te veel laten leiden door de politieke waan van de dag: daardoor verliezen zij de wijde blik op de politieke agenda. Die kritiek kun je ook omdraaien door te stellen dat Hoogerwerf

zich als beleidswetenschapper te veel laat leiden door al het 'scharrel-en en schipperen' in processen van beleids- en besluitvorming. Want ook een genuanceerde en veelomvattende aanpak garandeert nog geen glasheldere kijk op de politieke dilemma's van deze tijd: het ontbreekt dan aan waardering voor het politieke moment. Een evenwichtige kijk op politiek combineert een lange-termijnvisie op politieke waarden en dilemma's, met een

gezonde dosis gevoel voor de politieke waan van de dag.

ANNEMIEK WORTMAN
is politicoloog

Noot

1. Andries Hoogerwerf, *Het verval van de politiek; evenwichtstoornissen bij blijvende dilemma's van waarden*, Goudenreeks BSK nr. 1, Universiteit van Twente, 1993. Rede bij het afscheid als hoogleraar Beleidsprocessen in het openbaar bestuur in de Faculteit der Bestuurskunde van de Universiteit Twente.

